

A 2024-ES MAGYAR EU-ELNÖKSÉG SZAKPOLITIKAI KIHÍVÁSAI ÉS AZ AZOKRA ADOTT VÁLASZOK

BEVEZETÉS

Magyarország 2024 második félévében látta el másodszor az Európai Unió Tanácsának elnöki feladatait a Spanyolországgal és Belgiummal alkotott trió tagjaként. Az elnökségi program megalkotása során példátlan számú, több mint 300 konzultációt folytatott az Európai Unió Ügyek Minisztériuma valamennyi tagállammal és tagjelölt országgal, európai uniós intézményekkel, nemzeti parlamentekkel, gazdasági érdekképviselőkkel, egyházi és civil szervezetekkel, valamint nemzeti kisebbségi szervezetekkel. Helyzetértékelésük, észrevételeik nagyban hozzájárultak a közös európai kihívásokra reagáló dokumentum kidolgozásához. A „Tegyük naggyá Európát” mottót viselő magyar elnökségi programot¹ 2024. június 18-án mutatta be Bóka János miniszter és Kovács Zoltán kormánybiztos.

Magyarország jelentős kihívások idején látta el az Európai Unió Tanácsának elnökségét a szomszédságunkban zajló háború, az EU globális versenytársaival szembeni egyre növekvő versenyképességi lemaradása, a biztonsági helyzet törékenysége, az illegális migráció, a mind gyakoribb természeti katasztrófák és a negatív demográfiai trendek következményei miatt. A magyar elnökség munkáját alapvetően határozta meg továbbá, hogy 2024 az intézményi átmenet éve volt. Az átmeneti elnökségek idején jellemzően kevesebb jogalkotási aktus születik, nagyobb hangsúly kerül az intézményi átmenet gyors és zökkenőmentes lebonyolítására, a tanácsi munka folytatására. Magyarország tudatosan készült arra, hogy átmeneti időszakban kell átvennie a Tanács elnökségét, ennek ellenére nem passzív feladatellátásra, hanem konszenzusos programunk megvalósítására, stratégiai, aktív és karakteres elnöki szerepre készültünk.

¹ Az Európai Unió Tanácsa 2024b.

A MAGYAR UNIÓS ELNÖKSÉG EREDMÉNYEI A HÉT FŐ PRIORITÁS TÜKRÉBEN

Új versenyképességi megállapodás

Az elnökségi eredmények közül kiemelkedik a *Budapesti nyilatkozat az új európai versenyképességi megállapodásról*² című dokumentum elfogadása az Európai Tanács 2024. november 8-i informális ülésén. A nyilatkozat célja, hogy meghatározza az európai versenyképesség megerősítésének főbb irányvonalait a következő intézményi ciklus időszakára. A dokumentum szakít a korábbiakban jellemző szektorális megközelítéssel, és holisztikusan szemléli a versenyképesség kérdését, építve a gazdasági szereplők, érdekképviseltek által hangoztatott hiányosságokra. A *Budapesti nyilatkozatban* az állam- és kormányfők 12 pontban jelölték meg a fő cselekvési területeket, amelyek közül kiemelt szerepet kapott az egységes piac megerősítése, az iparpolitika megújítása, a megfizethető energiaárak biztosítása, az adminisztratív terhek csökkentése, az innováció támogatása, valamint a versenyképességi kihívások finanszírozási aspektusa. A nyilatkozatban a vezetők konkrét feladatokat és határidőket szabnak az uniós intézmények, elsősorban az Európai Bizottság számára, illetve kiemelik, hogy a végrehajtást rendszeresen nyomon követik majd.

Az európai védelempolitika megerősítése

A háborúktól és válságoktól sújtott geopolitikai helyzetben felértékelődött Európa védelmének kérdésköre. A magyar elnökség megkezdte a stratégiai gondolkodást az EU védelmi képességeinek megerősítéséről, megalapozva ezzel az új intézményi ciklusban, 2025 tavaszán folyó tárgyalásokat. A magyar elnökség a közös biztonság- és védelempolitika terén három fő pillérre fókuszált: az EU katonai reagálóképességének és válságkezelő kapacitásainak megerősítése; az EU védelmi képességfejlesztésének hatékonyságnövelése; valamint az európai védelmi technológiai és ipari bázis megerősítése, a védelmi innováció előmozdítása. A Tanács jelentős előrelépést ért el az európai védelmi ipari program (EDIP) rendelettervezetével kapcsolatban. A magyar elnökség egyik kiemelten fontos célja volt, hogy érdemben tudjunk hozzájárulni az európai védelmi ipar fejlesztéséhez. Annak további eredménye, hogy a védelmi iparral foglalkozó *ad hoc* munkacsoport állandó munkacsoporttá vált a Tanácsban.

² Európai Tanács 2024.

Következetes és érdemeken alapuló bővítéspolitikai

A magyar elnökség eltökélten dolgozott a hiteles, érdemalapú és földrajzilag kiegyensúlyozott bővítéspolitikai erősítésén. A Nyugat-Balkán országainak 21 éve, a szaloniki csúcstalálkozón tett az EU ígéretet az uniós perspektíváról, így ideje beváltanunk azt. A magyar elnökség kiemelkedő eredményeket ért el: 2018 óta először három kormányközi konferenciára került sor – Albániával (kettőre) és Montenegróval – egy elnökség alatt, illetve elérhető közelségbe került a harmadik fejezetszoport (*cluster*) megnyitása Szerbiával. Montenegróval három fejezetet ideiglenesen lezártunk. Ezzel az EU hét és fél év után először zárt fejezetet egy országgal. A Nyugat-balkáni Reform- és Növekedéstámogató Eszköz³ által az EU számos társadalmi-gazdasági, valamint az Alapkérdésekhez tartozó reformhoz járul hozzá, így hozva közelebb a régiót az EU-hoz. Emellett a magyar elnökség késlekedés nélkül vette napirendre és zárta le a Tanácsban a vitát a Moldovai Köztársaság számára a Reform- és Növekedési Eszköz⁴ létrehozásáról szóló rendelet tervezetéről.

Az illegális migráció megfékezése

A magyar elnökség kiemelt prioritásként kezelte az illegális migráció elleni fellépés kérdését, és a Tanácsban szorgalmazott eszmecserék révén elértük, hogy az Európai Tanács 2024. októberi ülése fordulatot hozzon a migrációs vitákban. Elnökségünk alatt a fókusz áthelyeződött az illegális migráció megfékezésének valódi eszközeire: a külső dimenzióban való határozottabb fellépésre, a Magyarország által régóta szorgalmazott, megelőzésen alapuló megközelítésre, az innovatív megoldások szükségességére és az illegálisan tartózkodó migránsok mielőbbi kiutasítására.⁵ A magyar elnökség elérte, hogy a 2024–2029-es időszakra szóló, a bel- és igazságügyi terület ötéves prioritásait meghatározó stratégiai iránymutatásokat⁶ elfogadják a tagállamok. Öt éve a finn elnökségnek ez nem sikerült, így az Európai Bizottság szabadabb kezet kapott a bel- és igazságügyi terület agendájának alakításában. A magyar elnökség így vezető szerepet játszott abban, hogy a tagállamok az új Bizottságnak politikai iránymutatásokat határozzanak meg a következő öt évre olyan fontos szakterületeken, mint például a migráció, a külső határok védelme, a schengeni térség rendes működésének helyreállítása, avagy az uniós polgárok biztonságának garantálása.

³ Európai Bizottság 2024a.

⁴ Európai Bizottság 2024b; 2024c.

⁵ Európai Bizottság 2024d.

⁶ Európai Bizottság 2024e.

A kohéziós politika jövőjének kialakítása

A 9. Kohéziós jelentés⁷ rámutat, hogy minden negyedik európai polgár továbbra is olyan régióban él, amelynek fejlettségi szintje nem éri el az uniós átlag 75%-át, ezzel is alátámasztva a politika fenntartásának fontosságát, amelynek kiemelt jelentőséget ad a következő többéves pénzügyi keret (MFF) 2025 nyarán induló vitája. A kohézióért felelős miniszterek informális találkozóján a résztvevők megvitatták a kohéziós politika szerepét a foglalkoztatás, a szociális beruházások, az Európai Unió általános versenyképessége, a társadalmi befogadás, valamint a helyben maradás jogának támogatása terén. A tagállami vezetők hangsúlyozták, hogy a kohéziós politika az Európai Unió fő beruházási politikája, amely működésével fokozza a versenyképességet, és támogatja a belső piac megfelelő működését. A 2024. november 28-i formális ülésen, a kohéziós politika jövőjéről folyó uniós szintű eszmecsere keretében a Tanács következtetéseket⁸ hagyott jóvá a kohéziós politikának az Európai Unió demográfiai kihívásainak kezelésében betöltött szerepéről. 2024-ben az unióban pusztító természeti katasztrófák nyomán világossá vált, hogy azonnali intézkedésekre van szükség a társadalmi és gazdasági következmények enyhítése érdekében. A kohéziós uniós jogszabályok módosítását célzó csomag lehetővé teszi, hogy az éghajlatváltozásból eredő katasztrófák által érintett tagállamok kohéziós forrásokat csoportosíthassanak át a károk kezelését segítő intézkedésekre. A RESTORE rendeletet⁹ 2024. december 23-án hirdették ki.

Gazdaközpontú uniós agrárpolitika

Az európai mezőgazdaság az utóbbi években számos kihívással nézett szembe. Meg kellett küzdeni a klímaváltozás következtében egyre gyakoribbá váló szélsőséges időjárási viszonyokkal, a magas termelési költségekkel, a nemzetközi konfliktusok miatt felbomlott globális ellátási láncokkal, valamint a harmadik országokból érkező, nagy mennyiségű agrárimporttal is. A kialakult helyzetben a magyar elnökség elsődleges mezőgazdasági prioritása az volt, hogy a Mezőgazdasági és Halászati Tanács az intézményi átmenetet kihasználva politikai iránymutatást adjon az újonnan felálló Európai Bizottságnak a közös agrárpolitika (KAP) 2027 utáni szabályainak

⁷ Európai Bizottság 2024f.

⁸ Az Európai Unió Tanácsa 2024d.

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/3236 rendelete (2024. december 19.) az (EU) 2021/1057 és az (EU) 2021/1058 rendeletnek az újjáépítéshez nyújtott regionális szükséghelyzeti támogatás (RESTORE) tekintetében történő módosításáról.

kialakításához egy versenyképes, válságálló és gazdabarát európai mezőgazdaság megteremtése érdekében.

A tagállamok a Budapesten megrendezett, informális Mezőgazdasági és Halászati Tanácson megvitatták, hogy a 2027 utáni Közös Agrárpolitika támogatási mechanizmusai hogyan tudnak hatékonyabban hozzájárulni az európai élelmezési rendszer versenyképességéhez, kiszámítható és jövedelmező megélhetést biztosítva a gazdálkodóknak. A gazdabarát uniós szabályozási környezet ugyanis elengedhetetlen ahhoz, hogy a mezőgazdasági termelők és vállalkozások kellőképpen hozzá tudjanak járulni a fenntarthatósági célkitűzések megvalósításához. A vidéki területek megtartókéességének javítása is kiemelt fontosságú, a generációs megújulás ösztönzése és a hagyományos európai vidéki életforma megőrzése ugyanis jelentősen hozzájárul a gazdaságszociális fennmaradásához, valamint az élelmezésbiztonság garantálásához. A magyar elnökség alatti intenzív tárgyalásoknak köszönhetően a tagállami agrárminiszterek első alkalommal támogatták egyhangúlag a gazdaságszociális, 2027 utáni közös agrárpolitikáról szóló tanácsi következtetéseket.¹⁰ A tengerparti tagállamok számára az egyik legfontosabb kérdésben, a halászati kvótákban is sikerült konszenzusos megállapodást elérni elnökségünk alatt.¹¹

A demográfiai kihívások kezelése

Az Európai Unió és annak szinte minden tagállama küzd az idősödő társadalmak okozta kihívásokkal. A társadalombiztosítási ellátások fenntarthatósága, a munkaerőhiány kérdése, vagy az elnéptelenedő vidéki területek közös feladatokat jelentenek. Az elnökségi időszak alatt a demográfiai kihívásokat átfogó, minden tanácsi formáció számára releváns prioritásként határoztuk meg, így a miniszterek az adott szakterület számára kiemelten fontos kérdéseket vitatták meg. 2024 novemberében a magyar elnökség szervezte meg első alkalommal a demográfiáért felelős miniszterek informális találkozóját, ahol a résztvevők a generációk közötti együttműködést, az aktív idősödést, valamint a fiatalok jólétének támogatását érintő kérdésekre reflektáltak.

¹⁰ Az Európai Unió Tanácsa 2024a.

¹¹ A Mezőgazdasági és Halászati Tanács 2024. október 21–22-i ülése elfogadta a 2025. évre vonatkozó balti-tengeri halászati kvótákat, majd a 2024. december 9–10-i ülése a földközi-tengeri, fekete-tengeri, északi-tengeri és atlanti-óceáni halászati kvótákat.

A MAGYAR ELNÖKSÉG TOVÁBBI KIEMELT SZAKPOLITIKAI EREDMÉNYEI

A magyar uniós elnökségnek sikerült elérnie Románia és Bulgária teljes körű schengeni csatlakozását, azzal, hogy a 2024. december 12-i Bel- és Igazságügyi Tanácson hozott döntéssel megszüntették a tagállamok a két ország szárazföldi határain alkalmazott határellenőrzéseket is; ezzel a döntéssel egy több mint egy évtizedes folyamat zárult le.

Annak ellenére, hogy az Európai Bizottság a 2025. évi költségvetésre vonatkozó javaslatát az előzetesen kommunikálnál később mutatta be, a magyar elnökség határidőn belül lezárta annak tárgyalásait. A megállapodást¹² a Tanács 2024. november 25-én, az EP 2024. november 27-én hagyta jóvá.

Az EU jövőjével kapcsolatos, az előző elnökségek által megkezdett folyamat folytatásaként a magyar elnökség célként tűzte ki az uniós szakpolitikák felülvizsgálatát annak érdekében, hogy azok megfeleljenek a jövő kihívásainak. A magyar elnökség mind a 10 tanácsi formációban, 17 fő szakpolitikai területet érintően több mint 50 miniszteri szintű vitát folytatott le, amelyet az 1. ábra szemléltet. Többek között olyan kulcsfontosságú területeken, mint a kohéziós politika, a közös agrárpolitika, a versenyképesség és az energiapolitika.

A Foglalkoztatási, Szociálpolitikai, Egészségügyi és Fogyasztóvédelmi Tanács 2024. decemberi ülését Kósa Ádám államtitkár jelynyelven elnökölte, amire korábban még nem volt példa. Fogyatékosággal élő európaiak millióinak adva pozitív üzenetet ezzel, amit a érdekképviselői szervezetek is a befogadás történelmi lépéseként üdvözöltek.¹³

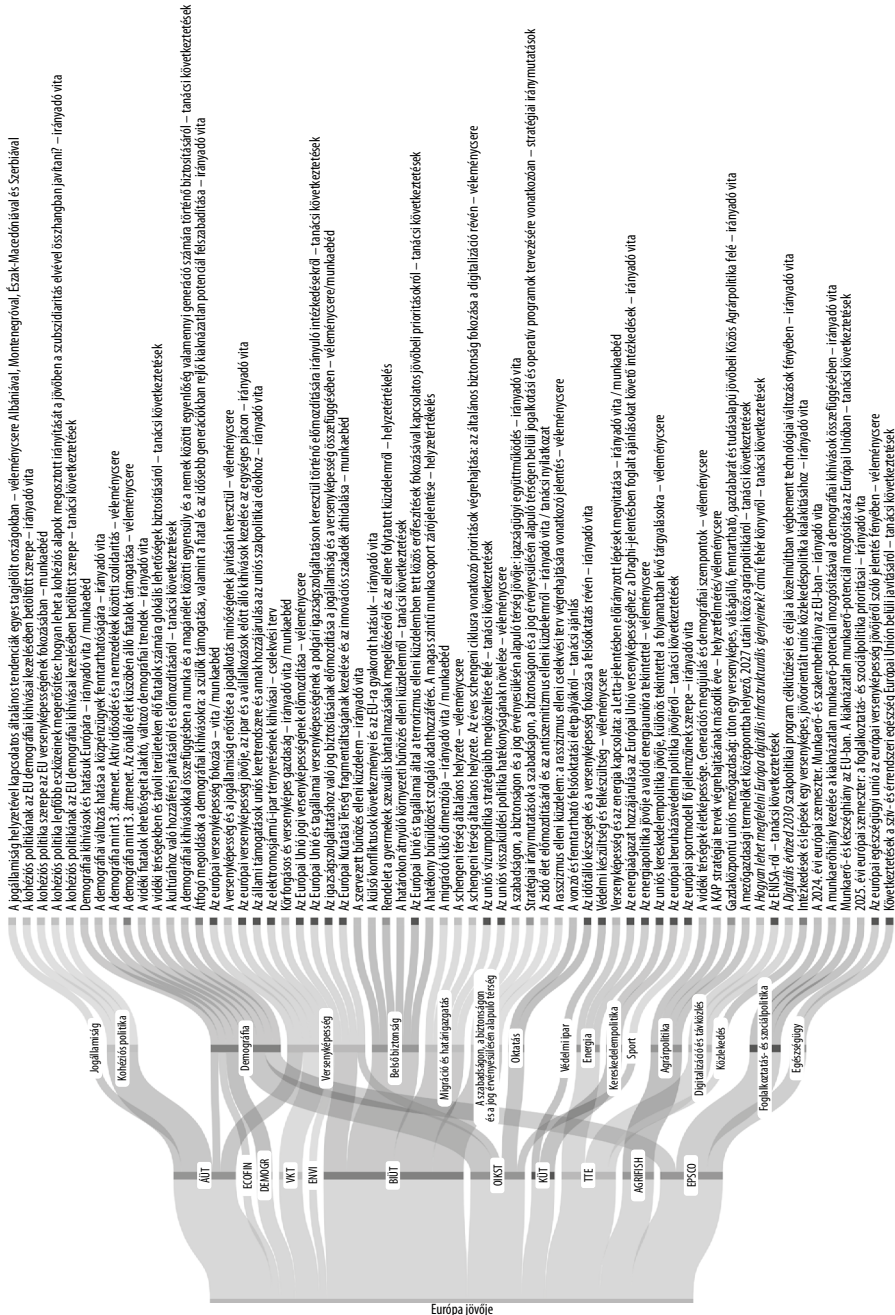
Miközben Európa-szerte egyre gyakrabban előforduló és egyre súlyosabb antiszemita indítékú támadásokról hallhatunk, a magyar elnökség a zsidó élet előmozdításáról és az antiszemitizmus elleni küzdelemről szóló tanácsi nyilatkozatot¹⁴ fogadott el, amelyet az állam- és kormányfők is üdvözöltek a 2024. októberi következtetéseikben.

Elnökségünk idejére esett több nemzetközi diplomáciai esemény is, kiemelten a bakui COP29 klímapolitikai és a Caliban megrendezett COP16 biodiverzitási csúcstalálkozó. Ezekon a magyar elnökség feladata volt az EU 27 tagállama fellépésének koordinálása, az EU képvisellete.

¹² Európai Bizottság 2024c.

¹³ European Union of the Deaf 2024: "Historic moment: Ádám Kósa becomes the first deaf person to chair an EU Council meeting (EPSCO), using sign language. A milestone for inclusion and representation in the EU!"

¹⁴ Az Európai Unió Tanácsa 2024c.

1. ábra. Európa jövője
 Forrás: a szerző szerkesztése

MAGYARORSZÁG LEGNAGYOBB DIPLOMÁCIAI ESEMÉNYEI – AZ IKER-CSÚCSTALÁLKOZÓK

Hazánk történetének valaha megrendezett legnagyobb diplomáciai eseményei is az elnökséghez kapcsolódnak, hiszen Budapest két csúcstalálkozónak is otthont adott 2024-ben. Elnökségünk legjelentősebb eseményeként került sor az Európai Tanács informális ülésére 2024. november 7–8-án, ahol az állam- és kormányfők elfogadták a *Budapesti nyilatkozatot*, illetve vitát folytattak a transzatlanti kapcsolatokról pár nappal az amerikai elnökválasztást követően. A spanyol kormányfő a súlyos árvízi helyzet miatt maradt távol, rajta kívül minden állam- és kormányfő, illetve intézményi vezető részt vett az ülésen.

2024. november 7-én, az informális Európai Tanácsot megelőzően került sor Budapesten az Európai Politikai Közösség (EPK)¹⁵ csúcstalálkozójára, amelyen összesen 42 európai állam- és kormányfő, az Európai Tanács, a Bizottság és az Európai Parlament elnöke, a NATO és az Európa Tanács főtitkára, valamint az EBESZ képviselője vett részt.

A budapesti csúcson a korábbiaktól eltérően több állami vezető felszólalására biztosítottunk lehetőséget. A nyitó plenáris ülés keretében Magyarország, Franciaország, Dánia, illetve unión kívüli államfőként Ukrajna, Szerbia, Törökország vezetője szólalt fel. A második plenáris ülés az Európai Tanács elnöke mellett az Európai Unión kívüli tagok (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Georgia, Koszovó) részére kínált felszólalási lehetőséget, amelynek lehetővé tételét az előkészítés során kifejezetten kérték a partnerek. A párhuzamos szekcióülések témája a gazdasági biztonság volt, illetve az előző angliai csúcstalálkozón megkezdett migrációs témakörben folytak megbeszélések. A magyar elnökség az érdemi vita elősegítése érdekében négy csoportra osztotta a vezetőket, akik a lett és norvég miniszterelnök, az osztrák kancellár, valamint az Egyesült Királyság miniszterelnöke elnökletével folytattak eszmecsereket. A csúcstalálkozó átfogó lehetőséget kínált a bilaterális és multilaterális vezetői egyeztetésekre is.

KIHÍVÁSOK

Szakpolitikai szinten a legnagyobb kihívást az Európai Parlament lojális együttműködés követelményével össze nem egyeztethető hozzáállása jelentette. A magyar elnökség 17 dosszié esetében képviselte a Tanácsot az intézményközi trilógus egyeztetések

¹⁵ Bár az EPK-csúcstalálkozó formálisan nem uniós elnökségi rendezvény, azt minden év második felében a tanácsi elnökséget adó ország rendezi meg.

során az Európai Parlamenttel, és 12 ügyben sikerült politikai megállapodást elérnünk. Ugyanakkor azonosítottunk további 18 dossziét, amelyek esetében a Tanács kész lett volna megkezdeni a tárgyalásokat, de az Európai Parlament együttműködésének hiánya akadályozta ezek elfogadását. Ezek között olyan, az európai polgárok számára is fontos ügyek szerepeltek, mint a korrupció elleni küzdelemről szóló irányelv, a lakossági befektetési stratégia vagy a migráncscsempészás és az emberkereskedelem megelőzésével, felderítésével kapcsolatos rendőri együttműködésről szóló rendelet.

Megemlítendő továbbá, hogy a magyar elnökségi program szakbizottságokban történő miniszteri bemutatása a bevett szokásokkal ellentétben csak korlátozottan valósulhatott meg. Az Európai Parlament húsz szakbizottságából mindössze nyolc adott erre lehetőséget a magyar elnökségnek.¹⁶

ÖSSZEZGÉS

Magyarország második uniós elnöksége során őszinte közvetítőként, az Európai Unió, a 27 tagállam közös érdekét képviselve valósította meg konszenzusos programját. Az elnökség számos stratégiai elemet mutathat fel: az EU globális versenyképességének javítása kiemelt jelentőségű, amelyet a Letta- és Draghi-jelentések is sürgettek, majd a *Budapesti nyilatkozatban* váltak azok az EU következő éveket meghatározó céljaivá. Olyan kiemelt ügyekben sikerült akár évtizedes adósságokat pótolva eredményeket felmutatni, mint Bulgária és Románia schengeni csatlakozása, vagy a nyugat-balkáni országok bővítési folyamatának előmozdítása. Kiemelt politikai jelentőségű kérdésekben, mint az ukrajnai béke megteremtésére törekvés, avagy a zsidó élet felvirágoztatása által az antiszemitizmus elleni küzdelem, szintén aktív volt az elnökségünk. Akár tabunak számító, de stratégiai jelentőségű ügyekről is sikerült átfogó, nem megosztó vitát folytatni, mint az EU előtt álló demográfiai kihívások. Az elnökségünk aktívan hozzájárult továbbá az intézményi ciklusváltás lebonyolításához.

A két csúcstalálkozó mellett 39 formális tanácsülést tartottunk Brüsszelben és Luxemburgban, valamint 14 informális miniszteri találkozót rendeztünk Budapesten. 52 nagyköveti (Coreper) és 1204 munkacsoporti ülést elnököltek kollégáink. Az elnökségi félév során 134 eseményt szerveztünk Brüsszelben, és 240 rendezvényt Magyarországon. Minden egyes ülés hozzájárult a szakpolitikai céljaink megvalósításához, eredményeink eléréséhez.

¹⁶ Alkotmányügyi Bizottság; Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Bizottság; Kulturális és Oktatási Bizottság; Fejlesztési Bizottság; Gazdasági és Monetáris Bizottság; Környezetvédelmi, Közegészségügyi és Élelmiszerbiztonsági Bizottság; Ipari, Kutatási és Energiaügyi Bizottság; valamint a Közlekedési és Idegenforgalmi Bizottság.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/3236 rendelete (2024. december 19.) az (EU) 2021/1057 és az (EU) 2021/1058 rendeletnek az újjáépítéshez nyújtott regionális szükséghelyzeti támogatás (RESTORE) tekintetében történő módosításáról. HL L 2024/3236., 2024. december 23.
- Az Európai Unió Tanácsa (2024a): *A Competitive EU Farming Sector Based on a Farmer-Focused Common Agricultural Policy: Council Approves Conclusions*. Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/12/09/a-competitive-and-farmer-focused-common-agricultural-policy-council-approves-conclusions/>
- Az Európai Unió Tanácsa (2024b): *Az Európai Unió Tanácsa 2024. második félévi magyar elnökségének programja*. Online: <https://hungarian-presidency.consilium.europa.eu/media/1zt-b2e2b/2024-masodik-felevi-magyar-elnokseg-programja.pdf>
- Az Európai Unió Tanácsa (2024c): *Fostering Jewish Life and Combating Antisemitism: Council Approves Declaration – Consilium*. Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/10/15/fostering-jewish-life-and-combating-antisemitism-council-approves-declaration/>
- Az Európai Unió Tanácsa (2024d): *The Role of Cohesion Policy in Addressing Demographic Challenges in the EU – Council Conclusions*. 2024. november 28. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16368-2024-INIT/en/pdf>
- Európai Bizottság (2024a): *European Council Conclusions, 17 October 2024*. Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/10/17/european-council-conclusions-17-october-2024/>
- Európai Bizottság (2024b): *A bel- és igazságügyi miniszterek meghatározták a következő öt évre szóló prioritásokat*. Sajtóközlemény. 2024. december 12. Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2024/12/12/justice-and-home-affairs-ministers-define-priorities-for-next-five-years/>
- Európai Bizottság (2024c): *A Tanács jóváhagyta a 2025. évi éves uniós költségvetést*. Sajtóközlemény. 2024. november 25. Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2024/11/25/council-gives-go-ahead-to-eu-annual-budget-for-2025/>
- Európai Bizottság (2024d): *Commission Approves Reform Agendas of Albania, Kosovo, Montenegro, North Macedonia and Serbia, Paving Way for Payments under the Reform and Growth Facility*. Online: https://enlargement.ec.europa.eu/news/commission-approves-reform-agendas-albania-kosovo-montenegro-north-macedonia-and-serbia-paving-way-2024-10-23_en
- Európai Bizottság (2024e): *Reform and Growth Facility for Moldova: Council Agrees Its Negotiating Position*. Online: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/12/17/reform-and-growth-facility-for-moldova-council-agrees-its-negotiating-position/pdf/>
- Európai Bizottság (2024f): *Ninth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Online: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/reports/cohesion9/9CR_Report_FINAL.pdf
- Európai Tanács (2024): *Budapesti nyilatkozat az új európai versenyképességi megállapodásról*. Sajtóközlemény. 2024. november 8. Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2024/11/08/the-budapest-declaration/>
- European Union of the Deaf [@EUD_Brussels] (2024): *Historic moment. X*, 2024. dec. 2. Online: https://x.com/EUD_Brussels/status/1863624333630882198